

19. Справочное бюро // Радянська влада. – П. , 1920. – С. 3.
 20. ДАПО. – Ф. Р-3872. – Оп. 1. – Спр. 110.
 21. ДАПО. – Ф. Р-3872. – Оп. 1. – Спр. 215.
 22. ДАПО. – Ф. Р-3872. – Оп. 2. – Спр. 12.
 23. Трудящиеся Полтавщины в борьбе за установление и укрепление Советской власти (1917–1920 гг.): Сборник документов и материалов. – П. : Б. и., 1957. – 245 с.
 24. Третий съезд Советов // Радянська влада. – П. , 1920. – С. 1.
 25. Шапко В.М. Обоснование В.И. Лениным принципов государственного руководства. – 2-е изд., переработ. и доп. / В.М. Шапко. – М. : Политиздат, 1980. – 256 с.
 26. ДАПО. – Ф. Р-3872. – Оп. 1. – Спр. 5.
 27. ДАПО. – Ф. Р-1865. – Оп. 1. – Спр. 158.
 28. ДАПО. – Ф. Р-1865. – Оп. 1. – Спр. 145.
 29. ДАПО. – Ф. Р-1203. – Оп. 1. – Спр. 3.
 30. ДАПО. – Ф. Р-1865. – Оп. 1. – Спр. 150.
 31. ДАПО. – Ф. Р-1865. – Оп. 1. – Спр. 14.
 32. ДАПО. – Ф. Р-3872. – Оп. 1. – Спр. 172.
 33. ДАПО. – Ф. Р-2289. – Оп. 1. – Спр. 2.
 34. ДАПО. – Ф. Р-4995. – Оп. 1. – Спр. 1.
 35. Офіційний відділ // Радянська влада. – П. , 1920. – С. 3.
 36. ДАПО. – Ф. Р-3872. – Оп. 1. – Спр. 172.
 37. Офіційний відділ // Радянська влада. – П. , 1920. – С. 2.
 38. ДАПО. – Ф. Р-1865. – Оп. 1. – Спр. 8.

УДК 351.72 (477)

УКРАЇНСЬКЕ ПЕДАГОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО «РІДНА ШКОЛА»: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ

Церковник С.І., аспірант
 кафедри теорії та історії держави і права, конституційного
 та міжнародного права
 Львівський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена історико-правовому аналізу становлення й діяльності Українського Педагогічного Товариства «Рідна школа» у Східній Галичині в кінці XIX – у першій половині XX ст.

Ключові слова: Руське Педагогічне Товариство, Українське педагогічне Товариство, «Рідна школа», Загальні збори, Головна Управа, Кружок, статут.

Статья посвящена историко-правовому анализу становления и деятельности Украинского Педагогического Товарищества «Рідна школа» в Восточной Галичине в конце XIX – в первой половине XX в.

Ключевые слова: Русское Педагогическое Общество, Украинское Педагогическое Общество, «Рідна школа», Общее собрание, Главная Управа, Кружок, устав.

Tserkovnyk S.I. UKRAINIAN PEDAGOGICAL SOCIETY “RIDNA SHKOLA”: HISTORICAL AND LEGAL PRINCIPLES OF FORMATION AND ACTIVITIES

The article is devoted to the historical and legal analysis of formation and activities of Ukrainian Pedagogical Society “Ridna Shkola” in Eastern Galicia at the end of XIX – the first half of the twentieth century.

Key words: Rus’ Pedagogical Society, Ukrainian pedagogical Society, “Ridna shkola”, General meeting, Main Department, Club, status.

Постановка проблеми. Актуальність і значимість історико-правового аналізу становлення й діяльності Українського Педагогічного Товариства (далі – УПТ) «Рідна школа» зумовлене тим, що по своєму змісту й формі воно являло собою першу українську освітньо-шкільну організацію. Товариство пройшло декілька етапів розвитку, кожен з яких характеризувався політичними, економічними, соціальними й правовими чинниками, що зумовлювали історичний розвиток на західноукраїнських землях.

Найбільш якісно можна проаналізувати правові засади діяльності, зосередивши увагу на вивченні уставних документів, серед яких ключове місце належить статутам. Статуту будь-якої установи становлять важливий матеріал для вивчення історії становлення та специфіки діяльності. У статутах міститься інформація щодо цілей і завдань установи, форм діяльності, повноважень органів правління, прав та обов’язків членів установи, органів, що здійснюють контрольні й ревізійні функції, способи ліквідації установи у відповідності до чинного законодавства. Не стоїть

осторонь цього й УПТ, яке мало у своєму історико-правовому розвитку декілька статутів, що чітко відобразили специфіку й мету його діяльності, а також зміни у структурі організації.

Метою даної статті є аналіз історико-правових засад становлення й діяльності Українського Педагогічного Товариства «Рідна школа». Дана мета дає підстави виокремити ряд завдань, зокрема: з’ясувати передумови становлення українських освітніх і шкільних інституцій на теренах Східної Галичини; проаналізувати організаційно-правову структуру УПТ.

Стан дослідження проблеми. Проблема історико-правових засад становлення та діяльності українських громадських культурно-освітніх інституцій Східної Галичини у другій половині XIX – першій половині XX ст. поки що не знайшла свого детального аналізу серед вітчизняних правників. В основному дана проблематика досліджувалась в історичному аспекті, а не у правовому полі. Торкалися діяльності таких інституцій відомі вчені початку XX ст., зокрема К. Левицький, М. Лозинський, М. Чубатий, М. Галушинський.

Здійснюючи аналіз діаспорних розвідок, у контексті дослідження становлення та діяльності українських громадських культурно-освітніх інституцій Східної Галичини у другій половині XIX – першій половині XX ст., можна виділити наукові розвідки І. Лисяка-Рудницького, М. Стахіва, С. Ярославина тощо.

У добу незалежності України, позбавлені контролю й цензури з боку держави, вітчизняні історики та правники отримали можливість висвітлювати минуле з позицій наукового бачення, використовуючи відкритий доступ до великого масиву архівних документів і закордонних видань. В останні два десятиріччя з'явилась низка наукових праць, переважно історичного спрямування, присвячених хоча б частково даній проблематиці. Зокрема, відзначаємо праці Г. Білавич, Л. Вовк, З. Гіптерса, З. Зайцевої, І. Курляка, С. Макарчука, В. Моцюка, С. Пахолківа, О. Плитуса, Б. Савчука, Г. Сіромської, Б. Ступарика, П. Хмельовського, Л. Шологон тощо.

Однак, до цього часу немає жодної фундаментальної праці, яка б давала правову оцінку діяльності українських громадських культурно-освітніх інституцій Східної Галичини у другій половині XIX – першій половині XX ст. Зокрема, «проблема діяльності товариства «Рідна школа» є лише частково дослідженою. Дослідники приділяли увагу різним аспектам діяльності цієї інституції – ролі в суспільно-політичному житті, внеску в розвиток шкільництва Галичини, частково книговидавничій і бібліотекознавчій роботі» [1, с.149]. Дана стаття буде спробою частково усунути існуючі прогалини у правовому змісті діяльності Товариства.

Головний масив інформації щодо діяльності Українського Педагогічного Товариства міститься у фондах Центрального державного історичного архіву у Львові (фонд № 206), зокрема: статuti, оригінали протоколів Загальних зборів, ділова кореспонденція тощо.

Виклад основних положень. Починаючи із 60-х років XIX ст. у Східній Галичині розпочинається нова хвиля національного підйому, що зумовила появу низки наукових, громадських і культурно-освітніх установ.

В умовах подвійного іноземного панування ідея національної консолідації українців набуває особливої гостроти. Найсвідоміша й найактивніша частина тодішнього українського суспільства, що розуміла вагу й значення національної школи та її вчителів як важливого чинника відродження українського народу, усвідомлювала, що багатонаціональними педагогічним об'єднанням із пропольськими настроями потрібно протиставити впливи таких учительських товариств, які дбатимуть насамперед про національну школу та національне виховання.

Слідом за «Просвітою» в Галичині виникає низка українських культурно-освітніх і економічних товариств, що пізніше сприяли створенню й фінансуванню приватних середніх шкіл. Вирішальну роль у справі консолідації українських освітянських сил і створення національного приватного шкільництва відіграло створене в 1881 р. у Львові Руське Педагогічне Товариство (у 1912 р. перейме-

новане в Українське Педагогічне Товариство, пізніше відоме під назвою «Рідна школа») [2, с. 9].

У серпні 1881 р. у Львові Галицьким намісництвом був затверджений Статут «Руського педагогічного товариства» (далі – РПТ), що стало по-суті першою у Східній Галичині українською громадською освітньою інституцією. Згідно зі Статутом, основним його завданням була турбота про шкільництво й справи виховання у краї. Зокрема, РПТ ставило перед собою такі завдання: «а) працювати для задоволення потреб українців, створювати народні, середні та вищі школи, підтримувати громадське й домашнє виховання на основі рідної мови; б) надавати моральну та матеріальну допомогу членам товариства; в) активно боротися за національний характер школи» [3, арк. 10]. Однак, завдання Товариства не обмежувалися народною школою, а охоплювали середні й вищі навчальні заклади.

У березні 1884 р. відбулися перші Загальні збори Товариства, на яких були обрані керівні органи, зокрема центральний Відділ Товариства, що задекларував широкомасштабну програму розбудови національної школи.

Провідними напрямками діяльності Товариства стали: боротьба з неписьменністю й малограмотністю, поширення загальноосвітніх, господарсько-фахових знань, видавництво й поширення літератури, букварів і методичних посібників, проведення різноманітних культурно-освітніх заходів [4, с. 74]. Так, у 1889 році РПТ заснує мережу бурс для бідної учнівської молоді.

У кінці XIX ст. РПТ остаточно втрачає будь-яку надію на дотації з боку урядових структур, тому на Загальних зборах 1897 р. приймається рішення про заснування так званого «допомогового фонду» для членів Товариства та їхніх родин. Проте, керівництво РПТ усвідомлювало той факт, що фахові питання педагогів вимагають постійної турботи, тому слід було створити окрему організацію, яка б опікувалась покращанням матеріального становища вчительства, зміною дисциплінарного законодавства та деяких статей закону про освіту, що обмежували права педагогів. Так, на Загальних зборах було ухвалено рішення про заснування товариства «Самопоміч вчительська», метою якого було, насамперед, допомагати своїм членам та їхнім родинам: давати грошові допомоги, позики, стипендії й сприяти в розв'язанні фахових проблем педагогів. Виконавчий комітет першого вчительського віча вирішив назвати професійну організацію українського народного вчительства так: «Взаємна поміч галицьких і буковинських вчителів і учительок». Статут Товариства Міністерство внутрішніх справ у Відні затвердило 13 липня 1905 р. спеціальним рескриптом, а перші Загальні збори «Взаємної помічі» відбулися 28 серпня 1905 р.

Протягом 1906–1910 рр. під патронатом Товариства була відкрита перша українська приватна народна школа, розпочалась організація підготовчих курсів для вступу української молоді до середніх навчальних закладів, засновані перші у Східній Галичині українські приватні гімназії, започаткована широко-

масштабна акція зі створення системи української приватної середньої освіти.

Перебуваючи у правовому полі Австро-Угорщини, будучи під контролем її адміністративних органів, РТП намагалося зберегти внутрішню автономію та незалежність, що виявилось у самостійному виробленні та реалізації ідеологічної платформи, в існуванні окремого управлінського апарату та організаційної структури.

Одним з головних етапів діяльності Товариства слід вважати Загальні збори Товариства 1912 р., що внесли зміни до Статуту. Зокрема, затверджувалися нова назва організації – «Українське педагогічне товариство» (далі – УПТ), а також нові керівні органи – Головна управа, Загальний з'їзд тощо. Варто зазначити, що З'їзд поглибив децентралізацію УПТ, що стало фактично союзом автономних організацій – Кружків.

Перша світова війна завдала великої шкоди просвітницькій діяльності галичан. Практично був знищений весь доробок як в освітньому, так і в матеріальному плані [4, с. 74]. Не дивлячись на це, створений у жовтні 1915 р. так званий «Тимчасовий провід» Товариства в один із найскладніших періодів УПТ (1915–1918 рр. – авт.) продовжив шкільну діяльність та по-суті зберіг ядро Товариства.

З утворенням ЗУНР з'явилася потенційна можливість ефективного розв'язання проблем освіти та шкільництва у власній державі, адже уряд ЗУНР одним із пріоритетних завдань розглядав розбудову системи національної освіти. Однак, польсько-українська війна 1918-1919 рр. і встановлення польського окупаційного режиму перекреслили їх. Спішно ліквідовуючи українські школи й культурно-освітні заклади, польська влада на початку 1920-х рр. здійснювала повну централізацію, усунувши вплив громадського чинника.

Незважаючи на це, ведеться пошук нових шляхів, оновлюється зміст, мета, удосконалюються форми культурно-освітньої та економічної роботи. Створюються й широко розвивають свою діяльність культурно-освітні товариства, що у своїх статутах, програмах ставлять за мету забезпечити знаннями народ, підняти їх освітньо-культурний і господарсько-економічний рівень. Пріоритетним визначається національне виховання, стрижнем якого має бути українська національна ідея [4, с. 75].

Важливою подією в діяльності УПТ стала нарада всіх культурних, економічних і політичних організацій 3 червня 1920 р. у Львові. Її учасники одностайно зійшлися на тому, що: 1) українське громадянство західних областей визнає УПТ своєю шкільною верховною владою; 2) усі українські приватні школи без огляду на власників безумовно підпорядковані верховній шкільній установі в основних справах педагогіки, шкільної політики та адміністрації; 3) ні одна приватна школа не може бути заснована й створена без відома УПТ; 4) для ведення справ українського приватного шкільництва УПТ утворить окремі секретаріат, що обійматиме три секції: а) секцію народної школи та учительських семінарій; б)

секцію середньої школи; в) секцію фахових шкіл; 5) усі приватні школи в 1920-1921 рр. переходять під керівництво УПТ [5, с. 10].

Порушення прав українців у галузі шкільництва викликало незадоволення в Західній Україні. Найбільш активні політичні сили розпочали вічеву акцію, наслідком якої були резолюції з протестом проти всіх розпоряджень, що обмежують права українського народу, та вимогою їх скасування. Представники українського населення, обрані вічами, особисто вручали ухвалені резолюції повітовим польським властям і кураторам, зверталися з протестами до Міністерства освіти у Варшаві. Державні органи намагалися свій культурно-освітній наступ на українство оформити на законодавчому рівні. 31 липня 1924 р. польський сейм ухвалив три закони: 1) про шкільництво українського народу; 2) про мову врядування державних і самоврядних адміністраційних властей; 3) про мову врядування судів, прокураторських урядів і нотаріату, що суттєво обмежували права українського населення в галузі шкільництва в порівнянні з австрійським періодом. Закони, а ще більше міністерські розпорядження до них, були спрямовані на ліквідацію державного народного й середнього шкільництва з українською мовою викладання. Вони бачили ідеалом спільну польсько-українську (утраквістичну) школу, що виховувала лояльних громадян [5, с. 11–12]. Це, по суті, був закон про цілковиту заборону українських шкіл. Залишились лише польські або двомовні, де для вивчення рідної мови організовувалися гуртки. Усі члени Товариства розуміли, що освіта повинна базуватися тільки на національній основі.

Нова ера в українсько-польських відносинах другої половини 20-х р. ХХ ст. сприяла поживленню організаційної діяльності Товариства. 23 червня 1926 р. Львівське воєводство затвердило проект нового Статуту, в якому запроваджувалася нова назва організації – «Українське педагогічне товариство «Рідна школа» (або скорочено – «Рідна школа»).

У цій статті ми б хотіли зосередити свою увагу на окремих положеннях Статуту Товариства, що знаходиться у фондах Центрального Державного історичного архіву у Львові, і котрий дає уявлення про діяльність Товариства.

Місцем перебування Товариства та його Головної Управи було м. Львів, а свою діяльність воно розповсюджувало на Львівське, Тернопільське, Станіславське й Краківське воєводства. Принциповим моментом було те, що у повітах члени Товариства створювали Кружки, які так само об'єднувалися у Повітовий Союз Кружків.

Головна мета Товариства була чітко зазначена у Статуті – «задовольняти всі потреби українського народу у сфері шкільництва на рівні публічного, домашнього, дошкільного і позашкільного виховання» [6, арк. 3–4].

Широкомасштабність діяльності Товариства, у тому числі й правового характеру, засвідчують головні обов'язки інституції, до яких входило: «1) засновувати та утримувати школи усіх типів і науково-виховні установи;

2) допомагати у будівництві шкіл; 3) засновувати і вести шкільні курси, зокрема: гімназійні, семінарські, курси грамотності для дорослих, курси для молоді, позбавлених шкільної науки, курси промислові, торговельні, рільничі, господарські; 4) створювати мережу бібліотек; 5) засновувати і проводити репетиторство для молоді, забезпечувати їх книжками, шкільним приладдям та одежею; 6) виділяти для молоді стипендії; 7) засновувати бурси, молодіжні інститути, приюти, фреблівські городці (дитячі садки – авт.) для малих дітей (дитячі садки); 8) скликати конгреси у справах шкільництва, виховання і освіти; 9) звертатись до влади з меморіалами і петиціями у справах загально-культурно-просвітницьких та педагогічно-дидактичних, а також відстоювати інтереси українського шкільництва та українського учительства; 10) займатись друком видань, книжок та часописів, що відносяться до освіти, шкільництва, виховання і науки, а також забезпечення шкільним приладдям; 11) організувати вистави, концерти, забави, вечорниці, фестони; 12) дбати про подальшу загальну й фахову освіту учителів; 13) створювати публічні бібліотеки та музеї; 14) підтримувати відносини з державними та закордонними товариствами; 15) створювати інститут фізичного виховання і санаторії для учителів і шкільної молоді» [6, арк. 4–5].

Щодо майнових відносин Товариства, то вони закріплювались і регулювались у § 6–7 Статуту, а до майна Товариства входило: «Членські внески, сума яких визначається Загальним З'їздом за пропозицією Головної Управи; пожертвування, спадщина і субвенції; фонди, що згідно Статуту Товариства передані Управі фізичними чи юридичними особами; доходи із вистав, концертів; доходи видавництва і підприємств Товариства; нерухомого та рухомого майна, набутого Товариством, спеціальні пожертвування тощо» [6, арк. 5].

Порівнюючи Статут УПТ із статутами інших подібних структур («Наукове Товариство імені Шевченка, «Просвіта» тощо), можна говорити про певну подібність між ними як у плані підходу до складання, так і в аспекті висвітлення організаційно-управлінської структури даних інституцій. Однак, це можна пояснити подібністю цілей і завдань вищезазначених українських організацій, відповідністю чинному законодавству тих держав, на теренах яких у різний період діяли вітчизняні громадські культурно-освітні інституції.

Членство у УПТ «Рідна школа» регулювалось статутом досить ретельно. Зокрема зазначалось, що Товариство складається із членів звичайних, спомагаючих і почесних. Звичайним членом може стати кожна особа української національності, яку прийме Старшина (вища управлінська ланка Повітового Кружка – авт.) одного з Кружків за затвердженням Головної Управи та заплатити суму членського внеску, визначену Загальним З'їздом [6, арк. 6]. У такий же спосіб може стати членом будь-яка особа, яка має поручителя із числа дійсних членів, про що поручитель повідомляє письмово.

Спомагаючими членами є фізичні або юридичні особи, які не належать до якого-небудь

Кружка Товариства, платять членські внески, роблять пожертвування чи в інший спосіб допомагають Товариству. Почесних членів приймає Загальний З'їзд за поданням Головної Управи шляхом відкритого голосування. Звичайні члени мають право займатися всіма справами Товариства відповідно до Статуту, брати участь і голосувати на зборах свого Кружка, мати дорадчий голос на зборах Повітового Союзу Кружків і Загального З'їзду Товариства, активне й пасивне право вибору Старшини Кружка, пасивне право вибору до Ради Повітового Союзу Кружків, Головної Управи, Контрольного Комітету та Роз'ємного Суду [6, арк. 8].

Кожен член зобов'язаний сприяти розвитку Товариства, залучати нових членів, дотримуватись вимог статутів. Кожен член мав право вільного виходу з Товариства, повідомивши письмово про це Старшину Кружка, до якого належав і сплативши в повному об'ємі членські внески за рік. Однак, Головна Управа Товариства могла самостійно або за поданням Старшини Кружка виключити члена, який «шкодив справі Товариства» [6, арк. 9]. Член Товариства, щоправда, протягом 14 днів міг оскаржити дане рішення в Роз'ємному Суді, а далі – на Загальному З'їзді.

У главі VIII Статуту УПТ чітко прописуються питання щодо устрою, а також права та обов'язки всіх управлінських ланок Товариства. Зокрема, члени Товариства вступають у Кружки, що утворюють Повітовий Союз Кружків. Органами управління Товариства визначаються: Головна Управа, Контрольний Комітет, Роз'ємний Суд, Загальний З'їзд [6, арк. 10].

У Статуті щодо устрою Товариства чітко простежується принцип децентралізації, який полягає в тому, що ключовими ланками в діяльності Товариства виступають не вищі органи управління, а Повітові Кружки, що мають достатньою самостійністю у прийнятті рішень, досягненні цілей і виконанні завдань, що ставить перед ними УПТ.

Так «Кружки створюються за територіальним принципом, об'єднуючись у Повітовий Союз Кружків. Старшина Кружка складається з Голови, 6 членів та 2–3 заступників, обраних Загальними Зборами Кружка терміном на 1 рік. Старшина Кружка обирає з-поміж себе писаря, скарбника та бібліотекаря. Засідання Старшини проходить не менше 1 разу в місяць. Старшина приймає нових членів і виключає їх за погодженням з Головною Упрavoю. Подає щороку у Повітовий Союз Кружків і у Головну Управу, не пізніше 15 вересня, звіт про свою діяльність» [6, арк. 11].

Варто зазначити, що Головна Управа мала право за погодженням із Контрольним Комітетом і Повітовим Союзом Кружків розпустити Старшину Кружка, якщо та діяла не у відповідності до Статуту Товариства.

Загальні Збори Кружка відбуваються один раз на рік, не пізніше 15 вересня. Проводить та скликає їх голова Кружка, який обирається Загальними Зборами Кружка. Загальні Збори Кружка приймають звіт діяльності Старшини й Контрольної Комісії, обирають їх, а також обирають делегатів на Загальний З'їзд і Загальні Збори Повітового Союзу Кружків, ух-

валюють проекти рішень і звернення до Загального З'їзду, вирішують питання ліквідації Клубів та його органів. Усі члени Клуба беруть участь у Загальних Зборах Клуба з вирішальним голосом. Делегати Головної Управи, Контрольного Комітету та Ради Повітового Союзу Клубів мають лише дорадчий голос. Для прийняття ухвали Загальними Зборами необхідна присутність 1/6 усіх членів (однак не менше 10) і абсолютна більшість голосів [6, арк. 12–13].

Як уже зазначалось вище, у випадку, коли Клуб і його Старшина діяли не у відповідності до статутних вимог, Головна Управа могла поставити на Загальному з'їзді питання про ліквідацію Клуба.

Для забезпечення дотримання прав членів Товариства та з метою належного контролю роботи органів правління Товариства, у відповідності до статуту, створювалась спеціальна Контрольна Комісія, що обиралась на рік і складалась із 3–5 членів.

У Статуті зазначалось і те, що коли Загальні Збори висловлювали недовіру Старшині та Контрольній Комісії Клуба, тоді повинна бути обрана тими ж Зборами Ревізійна Комісія, якій доручалось провести в найкоротший термін ревізію всієї діяльності Клуба.

Згідно з § 30 Статуту усі непорозуміння між членами Товариства вирішує Міровий Суд. Слід зазначити, що інститут Мирowego Суду фігурував практично в усіх подібних українських організаціях і створювався на принципах неупередженості й демократичності, оскільки кожна сторона повинна була бути представлена своїм делегатом у даному органі.

Ще одним органом правління Товариства була Рада Повітового Союзу Клубів, що здійснювала керівництво Повітовим Союзом Клубів. «Рада складається з Голови, 10 членів, 2–3 заступників членів, обраних Загальними Зборами Повітового Союзу Клубів на один рік з-поміж членів Клубів, які знаходяться в територіальному підпорядкуванні Союзу. Рада Повітового Союзу Клубів веде діловодство Союзу, виконує ухвали своїх Загальних Зборів, схвалює та реалізує програму діяльності товариства в межах своєї території, проводить щонайменше раз на рік люстрацію підпорядкованих Клубів, виконує доручення Головної Управи, виступає посередником між Головною Управою та Клубами [6, арк. 18–19].

Головна Управа є найвищою виконавчою владою Товариства, що здійснює керівництво Повітовими Союзом Клубів і Клубів, затверджує й скасовує їх ухвали, веде нагляд за ними та може ліквідувати Старшину Клуба або Раду Повітового Союзу Клубів.

До Головної Управи Загальний З'їзд Товариства обирає: Голову на один рік, 24 члени на 2 роки та 3 заступників на рік. Для вирішення всіх оперативних справ Головна Управа обирає з-поміж себе на один рік Президію, що складається з Голови і 8 членів [6, арк. 22]. Засідання Головної Управи Товариства мають відбуватися щонайменше раз на 2 місяці, на яких повинно бути присутніми більше половини всіх членів Головної Упра-

ви. Рішення приймаються більшістю голосів [6, арк. 24].

Згідно з § 45 Статуту при Товаристві створюється Контрольний Комітет, що обирається Загальним З'їздом Товариства строком на рік. «Член Контрольного Комітету не може бути одночасно членом якого-небудь органу Товариства і повинен постійно перебувати у місцях осередку Товариства. Контрольний Комітет обирає з-поміж себе Голову, заступника та референтів-контролерів» [6, арк. 26].

Ще однією інституцією, що займала чільне місце в діяльності Товариства, був Роз'ємний Суд, який діяв на підставі Глави XIII Статуту. Даний орган фактично вирішував усі спори між Головною Управою та Повітовим Союзом Клубів і Клубами. У Статуті зазначалось, що «Роз'ємний Суд складається з 5 членів, обраних Загальним З'їздом Товариства на рік. Члени Роз'ємного Суду не можуть бути одночасно членами якого-небудь органу Товариства й повинні постійно перебувати в місцях осередку Товариства» [6, арк. 27]. Крім того, Роз'ємний Суд розглядав питання щодо правомочності прийняття й виключення членів Товариства.

Звичайний Загальний З'їзд Товариства відбувається щороку по можливості 1 і 2 листопада. У міру потреби, за поданням щонайменше 1/10 членів усіх Клубів, Головна Управа може скликати Надзвичайний Загальний Збір. Загальний З'їзд приймає звіти діяльності Головної Управи та Контрольного Комітету, ухвалює й обговорює важливі питання діяльності Товариства, змінює статут, прийняття та виключення членів, ліквідацію органів Товариства. Для легітимності ухвал Загального З'їзду необхідна присутність щонайменше 100 членів, які мають право голосу. Рішення приймаються абсолютною більшістю голосів [6, арк. 29].

Ухвалення нового Статуту Товариства дозволило значно розширити мережу діяльності установи, а також активізувати його діяльність. Так, у 1927 році виходить перший номер друкованого органу Товариства – часопису «Рідна школа». Він був присвячений справам усенародного та середнього шкільництва на всіх українських землях під Польщею. Часопис стояв на сторожі інтересів не лише приватного шкільництва, але й державних шкіл.

У тому ж таки 1927 р. Товариство «Рідна школа» проводить крайову учительську конференцію з питань організації національно зорієнтованої діяльності українських дошкільних установ.

У грудні 1932 р. за ініціативи Головної управи «Рідної школи» та за сприяння повітових комітетів УНДО проведено низку зібрань на території Східної Галичини. Вони мали на меті допомогти українському громадянству «... краще пізнати завдання «Рідної школи», її діяльність та умови праці». Результатом нарад було ухвалення постанов, що можна звести до таких головних положень: 1) відкриття нових гуртків «Рідної школи»; 2) проведення шкільного плебісциту в тих місцевостях, де не було української державної школи; 3) перевірка можливостей заснування приватних шкіл (переважно в містах) і підготовка до заснування

дитячих садків у селах; 4) заснування при гуртках «Рідної школи» дитячих бібліотек; 5) організація «масової мертвенності» для потреб товариства. Завдяки заходам Головної управи «Рідної школи» та її співпраці із ЦК УНДО, усіма національними товариствами краю, 2–3 листопада 1935 р. у Львові відбувся Перший український педагогічний з'їзд [5, с.14].

Розвиваючись у межах польської державно-політичної системи, УПТ «Рідна школа» перебувала в її формально-правовому полі та діяла під постійним контролем з боку відповідних адміністративних органів. Взаємини між ними мали, переважно, конфронтаційний характер, а державні субсидії, що виділялися на потреби рідношкільної організації, були мізерними. Незважаючи на такі обставини, товариство, по суті, виконувало функції «національного освітнього міністерства» для західноукраїнського населення. Це виявилось в існуванні окремої організаційної структури із власним керівним складом і членством, а також у виробленні власних ідеологічних засад, форм і методів роботи. Зростаючи чисельно на основі власного (українського) людського потенціалу, товариство виявило здатність до самовідтворення й саморозвитку [5, с.18].

Висновки. Функціонування культурно-освітніх товариств Східної Галичини загалом та Українського Педагогічного Товариства «Рідна школа» зокрема було спрямоване на формування національної та суспільної свідомості українського народу, а також на забезпечення належної освіти й виховання.

Діяльність Українського Педагогічного Товариства «Рідна школа» ґрунтувалась на пра-

вових засадах Статуту та рішеннях окупаційних органів державної влади (австрійських і польських).

Організаційно-правова структура УПТ, а саме управлінська ланка та місцеві осередки Товариства, була побудована в такий спосіб, щоб забезпечити максимальне вирішення освітніх проблем українського населення в контексті розвитку початкової, середньої, а також вищої школи, надавати моральну й матеріальну допомогу вчителям, дітям, учням, студентам тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Плитус О. Роль Товариства «Рідна школа» у становленні бібліотечної справи Галичини кінця XIX – першої третини XX ст. (історіографічний аспект). / О. Плитус. // Вісник Прикарпатського університету. – 2012. – Вип. 19. – С.144–150.
2. Курляк І.Є. Українська гімназійна освіта в Галичині (1864–1918 рр.) : монографія / І.Є. Курляк. – Л., 1997. – 222 с.
3. Державний архів Тернопільської області. – Ф. 231. – Оп. 1. – Спр. 2286.
4. Гіптерс З.В. Економічна освіта молоді в Галичині XIX – першої половини XX ст.: теорія, досвід, персоналі : монографія / З.В. Гіптерс – Л. : ЛБІ НБУ, 2006. – 220 с.
5. Хмельовський П.М. Українське педагогічне товариство «Рідна школа» в суспільно-політичному житті Західної України (1919–1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 / П.М. Хмельовський. – Івано-Франк., 2004. – 22 с.
6. Центральний державний історичний архів у Львові. – Фонд 206 «Українське педагогічне товариство «Рідна школа», м. Львів». – Опис 1. – Спр.107.
7. Вовк Л.П. Громадсько-педагогічне сподвижництво в Україні (етапи і особливості) / Л.П. Вовк. – К., 1997. – 178 с.
8. Галушинський М. Народня освіта й виховання народу / М. Галушинський – Л., 1920. – 35 с.